

Dropout of students in primary school from the perspective of teachers: Causes, consequences and solutions from the perspective of educational planning (case study: Bijar city)

Research Paper

Mazhar babaee*¹ Vida molody²

¹ Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, PO Box 888-14665 Tehran, Iran

² Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

10.22080/EPS.2025.29840.2363

Received:

September 9, 2025

Accepted:

November 10, 2025

Available online:

March 6, 2026

Keywords:

Dropout, Causes of Dropout, Consequences of Dropout, Strategies to Reduce Dropout, Educational planning, Bijar City.

Abstract

Aim: The present goal is to investigate the causes of dropout among students, analyze the causes of this phenomenon, and present solutions and consequences for reducing and reducing dropout in order to improve the level of education and sustainable development of society.

Methodology: To achieve the goal and answer the research questions, a critical paradigm, a qualitative approach, and a multi-case case study strategy were used. The data collection tool was a semi-structured in-depth interview. The research field included elementary school teachers in Bijar in the academic year 2024-2025, who were interviewed with the criterion of data saturation. Deductive-inductive tactics were used to analyze the data.

Results: The research findings were presented in the section on causes and root causes, consequences and strategies for reducing dropout, and indicate that dropout is a multifaceted phenomenon and includes individual, social and economic factors. Its consequences also have individual, social and economic aspects, and the proposed solutions are focused on various areas such as the family, the government and the educational system.

Conclusions and suggestions: The results indicate that the reasons for students dropping out are multiple and complex, and include individual, family, and social factors such as lack of educational facilities and unequal conditions. Suggested solutions include changes in family attitudes and management, government policies, and improving the educational environment and approaches of teachers and school counselors.

Innovation and originality: This research aimed to identify the causes and consequences of student dropout and provide solutions to reduce it. By shedding light on the phenomenon of dropout from the perspective of teachers and by collecting qualitative data through interviews with experienced teachers, the present research has achieved a comprehensive understanding of the dimensions of this issue and the challenges of facing it. By providing practical and effective solutions, it is an attempt to equip the educational system with effective tools to deal with this problem and ensure a brighter future for students.

*Corresponding Author: Mazhar Babaee

Address: Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran Code: PO Box 888-14665

Email: m.babaie@cfu.ac.ir

Tel: 08733737091

Extended Abstract

Introduction

Dropouting may occur at all levels; but in the early years, because students have not yet reached a proper understanding of decision-making, this issue is challenging and complicated. This issue, which not only affects the future career and reputation of students; but also causes mental and psychological problems for them at the very early ages of life and subsequently, in adulthood, has become very common today, and it is necessary to think of a solution to reduce it. This phenomenon, due to its national scale, is very abundant in Kurdistan province and especially in Bijar city.

In such contexts, the present study sought to identify the causes, consequences and solutions for dropping out of school among students in Kerstan province, Bijar city in the academic year 1402-1403. Therefore, it seeks to pose and answer the following questions:

1. From the perspective of primary school teachers in Bijar city in Kurdistan province, what are the causes of primary school students dropping out?
2. From the perspective of primary school teachers in Bijar city in Kurdistan province, what are the consequences of primary school students dropping out?
3. What solutions do primary school teachers in Bijar city in Kurdistan province offer to reduce primary school students dropping out?

Methodology

To achieve the goal and answer the research questions, a critical paradigm, a qualitative approach, and a multi-case case study strategy were used. The data collection tool was a semi-structured in-depth interview. The research field included elementary school teachers in Bijar in the academic year 1402-1403, who were interviewed with the criterion of data saturation. Deductive-inductive tactics were used to analyze the data.

Findings

The research findings were presented in three main steps. In the first step, the root causes and causes of dropout were investigated. This step included individual components (12) (unusable case of factors related to characteristics related to cyberspace, involvement in emotional relationships, etc. Social components (3) Environment such as financial poverty, dominance of capitalist attitudes Family components (6) such as unemployment and religion Low level of parental literacy, etc. Education among students The second step included the consequences of dropping out, which were individual (6) and social (3) issues and economic (1) issues such as falling into the trap of therapists, the existence of fake schools, and the future of this is unknown for students, and the third step was treatments to reduce dropping out, which included items related to the individual area (1), which included the family area (2) Financial support from the family Educational changes Increasing the status of teachers Reducing social consumption of students Promoting counseling, etc.

Conclusion

: In response to the first question, which is the reason for primary school students to drop out of school in the opinion of primary school teachers in Bijar city in Kurdistan province. The findings

showed that the reasons for dropping out are numerous and complex. From one perspective, it can be divided into several categories of individual and social individuals. Lack of educational facilities, the controlling role of parents, unequal conditions of education, cyberspace, emotional relationships, parental separation, early marriage, frustration, illness, severe academic failure, lack of suitable jobs.

In response to the second question, which is the consequence of primary school students dropping out of school in the opinion of primary school teachers in Bijar city in Kurdistan province, the consequences of dropping out of school are divided into three parts: 1. Personal messages such as self-righteousness, disappointment in the trap, improper upbringing of the spouse and the way of life, brief self-blame, and each of them constitutes. 2. Social consequences of having a poor social status, job security, lack of insurance, an uncertain future, economic consequences of going to a false job from the tribe

And finally, in response to the third research question, which is what solutions do primary school teachers in Bijar offer to reduce dropout of students in the following educational levels: 1. In the first stage, primary schools related to the family were examined. For example, reducing children's dependence on phones and supporting the reduction of parents' controlling role over children. 2. In the second stage, government-related solutions were stated. Such as major planning in the educational system, implementation of the constitution on free education, creation of employment opportunities for young people, payment of tuition fees, education in the country, education in the world

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

First author - Proposing and presenting the main idea and problem of the research, compiling the research questions and conducting interviews, compiling the article title, abstract/keywords, methodology section, conclusion, giving feedback, closely monitoring the entire work process, final proofreading and revision, and coordinating all parts of the research, submitting to the journal, and responding to journal requests. Contribution: 60 ./.

Second author - Compiling the introduction and background section, categorizing the findings, compiling the references section, defining according to the journal's guidelines. Contribution: 40 ./.

Conflict of Interest

Author declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The researchers would like to express their deepest gratitude to the elementary school teachers in Bijar who assisted us in this research solely as interviewees.

مقاله پژوهشی

ترک تحصیل دانش‌آموزان در مقطع ابتدایی: علل، پیامدها و راهکارها از منظر برنامه ریزی آموزشی (مطالعه‌ی موردی: شهر بیجار)

مظهر بابایی^{۱*} ویدا مولودی^۲

^۱ استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۸-۱۴۶۶۵ تهران، ایران
^۲ گروه آموزشی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

doi 10.22080/EPS.2025.29840.2363

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر، بررسی علل ریشه‌ای ترک تحصیل در بین دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر بیجار، از منظر برنامه‌ریزی آموزشی و تحلیل پیامدهای ناشی از این پدیده و ارائه راهکارهایی برای پیشگیری و کاهش آن از منظر معلمان این مقطع بود.

روش‌شناسی: برای دستیابی به هدف و پاسخ سؤالات پژوهش، از پارادایم انتقادی، رویکرد کیفی و استراتژی موردپژوهی از نوع چند موردی، بهره برده شد. ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه‌ی عمیق نیمه‌ساخت‌یافته بود. میدان پژوهش شامل معلمان مقطع ابتدایی شهر بیجار در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بود که با معیار اشباع یافتگی داده‌ها با ۸ نفر مصاحبه شد. برای تحلیل داده‌ها، از تاکتیک قیاسی - استقرائی استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش در سه بخش: علل و ریشه‌یابی، پیامد و راهکارهای کاهش ترک تحصیل ارائه گردید که حاکی از آن است که ترک تحصیل پدیده‌ای چندوجهی است و شامل عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی است. پیامدهای آن نیز جنبه فردی، اجتماعی و اقتصادی دارد. راهکارهای پیشنهادی نیز در حوزه‌های مختلفی مانند خانواده، دولت و نظام آموزشی متمرکز هستند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد: نتایج حاکی از آن است که دلایل ترک تحصیل دانش‌آموزان متعدد و پیچیده است و شامل عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی مانند فقدان امکانات آموزشی و شرایط نابرابر است. راهکارهای پیشنهادی شامل تغییر در نگرش و مدیریت خانواده، سیاست‌های دولت و بهبود محیط آموزشی و تغییر رویکردهای معلمان و مشاوران مدرسه است.

نوآوری و اصالت: این پژوهش با هدف شناسایی علل و پیامدهای ترک تحصیل دانش‌آموزان و ارائه‌ی راهکارهایی برای کاهش آن بود. پژوهش حاضر با تبیین پدیده ترک تحصیل از زاویه دید معلمان و با جمع‌آوری داده‌های کیفی از طریق مصاحبه با آموزگاران مجرب به درک جامعی از ابعاد این مسئله و چالش‌های مواجهه با آن دست‌یافته است و با ارائه راهکارهای عملی و اثربخش، تلاشی برای تجهیز سیستم آموزشی به ابزارهای مؤثر جهت مقابله با این چالش و تضمین آینده‌ای روشن‌تر برای دانش‌آموزان محسوب می‌شود.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۶/۱۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۸/۱۶

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۲/۱۵

کلیدواژه‌ها:

ترک تحصیل، علل ترک تحصیل، پیامدهای ترک تحصیل، راهکارهای کاهش ترک تحصیل، برنامه‌ریزی آموزشی، شهر بیجار.

* نویسنده مسئول: مظهر بابایی

ایمیل: m.babaie@cfu.ac.ir
تلفن: 08733737091

آدرس: استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۸-۱۴۶۶۵ تهران، ایران

مقدمه

از مهم‌ترین سرمایه‌های هر کشوری، دانش‌آموزان و نیروهای انسانی در حال تحصیل آن می‌باشد؛ بنابراین تحصیل و امر سوادآموزی در تمام کشورهای جهان از عمده‌ترین مباحث و مسائل آموزش و پرورش و حتی مسئولان نظام آموزشی است. تحصیلات در مراحل مختلف زندگی انسان، اساسی‌ترین عامل مؤثر بر شکل‌گیری و رشد افراد و جوامع است (Kaykha, 2021). به‌طوری‌که می‌توان گفت که امروزه مهم‌ترین عامل پیشرفت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی هر کشوری، توجه به امر تعلیم و تربیت دانش‌آموزان در حال تحصیل آن کشور است؛ لذا نظام تعلیم و تربیت عهده‌دار ایجاد زمینه مناسبی جهت توسعه استعدادها و توانایی‌های افراد است (Ansari, 2022). اما در این میان، ترک تحصیل، به‌عنوان یک پدیده‌ی چندعاملی و البته به‌عنوان یک چالش مهم در مدارس، یکی از معضلات آموزش در سطح جهان می‌باشد. امروزه، ترک تحصیل و افت تحصیلی در تمام کشورهای جهان از عمده‌ترین مباحث و مسائل آموزش و پرورش و به‌ویژه، مسئولان نظام آموزشی است. به بیان دوم، ترک تحصیل، یکی از معضلات آموزش در جهان می‌باشد. امروزه ترک تحصیل و افت تحصیلی در تمام کشورهای جهان از عمده‌ترین مباحث و مسائل آموزش و پرورش و حتی مسئولان نظام آموزشی است ایران نیز مانند بسیاری از کشورهای در حال رشد از یک سلسله بیماری رنج می‌برد علی‌رغم کوشش‌هایی که تا به حال انجام گرفته هنوز این مشکل لاینحل باقی‌مانده است (Ranjeh, 2022).

نظام آموزشی ایران نیز مانند بسیاری از کشورهای در حال رشد، از یک سلسله چالش‌ها از جمله ترک تحصیل میان دانش‌آموزانش رنج می‌برد (Ranjeh, according to Ghanbari Pashazadeh 2023). به‌طوری‌که ترک تحصیل به یکی از مهم‌ترین مسائل نظام‌های آموزش و پرورش در نظام آموزشی تبدیل شده است که همه ساله منابع مادی معنوی و انسانی قابل‌توجهی از این بابت تلف می‌شود (Baloch Zahi, 2016) و عواقب و نگرانی‌های زیادی از قبیل افسردگی، کاهش روند پیشرفت جامعه، تصاحب مشاغل سخت و غیرقانونی، بیکاری، افزایش افراد بزهکار در جامعه، ازدواج زودهنگام دختران مناطق محروم و... را به همراه دارد. طبق آمارهای اعلام شده از وزارت آموزش و پرورش، تعداد کل افراد بازمانده از تحصیل در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ برابر ۷۷۷,۸۶۲ نفر است که در سال تحصیلی ۱۴۰۱ - ۱۴۰۰ با ۱۷,۱۵٪ رشد به ۹۱۱,۲۷۲ نفر افزایش یافته است. روند بازماندگی از تحصیل از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ روبه‌کاهش بوده؛ اما در سال تحصیلی ۱۳۹۸ - ۱۳۹۷ به یکباره با رشد ۴/۳۳٪ درصدی مواجه شده است. بررسی این رشد ناگهانی نشان می‌دهد که در همین سال تحصیلی، آمار بازماندگان از تحصیل در دوره ابتدایی و متوسطه اول روبه‌کاهش بوده، اما این آمار در دوره متوسطه دوم نسبت به سال قبل رشد ۱/۶۸ درصدی داشته است. همچنین آمار بازماندگان از تحصیل ۶ ساله در سال ۱۳۹۹-۱۴۰۰، با رشد چشمگیر ۱۲۰٪ نسبت به سال قبل آن همراه بوده است که به نظر می‌رسد علت اصلی آن، شیوع پدیده ویروس کرونا بوده است؛ اما حتی با کاهش و جلوگیری از شیوع این ویروس، روند بازگشت به مدرسه با روندی کند همراه بوده است. معنای این حرف آن است که بازگشت بازماندگان از تحصیل به چرخه آموزش، امری دشوار است.

از منظر پیشینه این پژوهش، در مطالعه‌ای (Sahin et al, 2016) تحت عنوان علل غیبت و ترک تحصیلی دانش‌آموزان در ترکیه، عوامل اصلی این مسئله شامل روابط میان بچه و والدین، مشکلات اقتصادی، نگرش به تعلیم و تربیت، و تعامل معلم با دانش‌آموزان در کلاس مطرح شده است. همچنین، نتایج تحقیقی (Hernas et

al. 2016) با عنوان «آیا می‌توان با شرایط رفاهی به جنگ ترک تحصیلی دانش‌آموزان رفت؟» نشان می‌دهد که ارتباط معناداری بین شرایط رفاه اقتصادی و اجتماعی و میزان ترک تحصیلی وجود دارد (Shahidal, 2015).

در تحقیق خود به چند دسته عوامل مؤثر در ترک تحصیل اشاره کرده است. عوامل اقتصادی خانوادگی مدرسه و عوامل فرهنگی و باورهای مذهبی (Corboa, 2015). در تحقیق کیفی خود در باب علل ترک تحصیلی در مدارس ابتدایی در نزد معلمان به عواملی از قبیل ازدواج زودرس دختران وضع مالی نامناسب فقر باورها و اعتقادات مذهبی اشاره کرده است. (Jana et al, 2014). در تحقیقی در بین مدارس ابتدایی کشور. بنگال نشان داده است که مقاومت والدین و مشارکت بچه‌ها در امورات خانگی محدودیت‌ها و تنگناهای مالی، وضع سواد والدین و عدم توجه و اهمیت کافی به درس خواندن دختران به‌اندازه پسران از جمله علل اساسی ترک تحصیلان بوده است. نتایج تحقیق (Mishra, 2014). نشان می‌دهد که عوامل خانوادگی رابطه معناداری با ترک تحصیلی بچه‌ها دارد که عمدتاً در رابطه با جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی است. نتایج مطالعه (Gouda, 2012) نشان می‌دهد که ترک تحصیلی در دانش‌آموزانی که والدین آن‌ها بی‌سواد هستند، چهار برابر بیشتر از دانش‌آموزانی است که والدین باسواد دارند. در تحقیقی دیگر (Siddiqui, 2014) نرخ ترک تحصیلی در مدارس ابتدایی شهری بیشتر گزارش شده است. همچنین، (Gul et al., 2014) فقر، بی‌سوادی، ناتوانی والدین و بیکاری را به‌عنوان علل اصلی ترک تحصیل معرفی کرده‌اند. در پژوهش Joubish (2014)، عوامل مؤثر در ترک تحصیل در مدارس ابتدایی پاکستان شامل فقر، بی‌سوادی والدین، عدم انگیزه در بین بچه‌ها، مشکلات یادگیری، کار کودکان، تنبیه بدنی، نگرش معلمان، فقدان فوق‌برنامه و محیط مدرسه ذکر شده است. (Hadley, 2014) نیز به فعالیت‌هایی اشاره می‌کند که مستلزم زمان و فصل خاصی هستند و با تقویم مدرسه سازگار نیستند، که این امر می‌تواند بر نرخ ترک تحصیل تأثیر بگذارد. از طرف دیگر، (Alipour and Moradi, 2020) بر این باورند که برنامه‌ریزی آموزشی هدفمند می‌تواند یکی از مهم‌ترین راهبردها برای پیشگیری از افت تحصیلی باشد. همچنین، (Karimi and Soltani, 2020) تأکید دارند که به‌کارگیری محتوای بومی در برنامه‌های درسی موجب ماندگاری بیشتر دانش‌آموزان در مدرسه شده و به کاهش ترک تحصیل کمک می‌کند. در نهایت، (Sadeghi and Ebrahimi, 2019) ترکیب مداخلات اقتصادی، فرهنگی و آموزشی در سطح برنامه‌ریزی را به‌عنوان عوامل مؤثر در کاهش نرخ ترک تحصیل در دوره ابتدایی شناسایی می‌کنند.

بر چنین زمینه‌هایی، اگر بپذیریم که آموزش و یادگیری، همواره از ابتدایی‌ترین اصولی است که همگان نیاز دارند که از آن بهره‌مند شوند، اما هر ساله بسیاری از افراد، بدون گرفتن حتی مدرک ابتدایی و یا نهایتاً مدرک دیپلم، ترک تحصیل می‌کنند. این اتفاق، البته علل و پیامدهای متعدد و البته پیچیده‌ای دارد که در پژوهش‌های علمی مذکور بررسی نشده است. البته پدیده‌ی ترک تحصیل، یک اتفاق ناگهانی و آنی نیست؛ بلکه عوامل زمینه‌ساز آن در یک فرد و یا دسته‌ای از افراد، ممکن است به علل مختلف و به تدریج، ایجاد شود. همچنین، پیامدهای رخداد آن نیز بسیار متنوع هستند که ممکن است در تمامی مقاطع زندگی فرد، خود را نشان دهد؛ اما در مقطع تحصیلی ابتدایی، به دلیل اینکه دانش‌آموزان هنوز به درک مناسب جهت تصمیم‌گیری نرسیده‌اند، درک این مسئله، برای آن‌ها امری بغرنج‌تر است؛ بنابراین ضرورت دارد در جهت کاهش پدیده‌ی ترک تحصیل در کشور، که نه تنها آینده شغلی و اعتباری دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ بلکه سبب ایجاد مشکلات روحی

و روانی برای این دانش‌آموزان در همان سنین ابتدایی زندگی و یا در بزرگسالی می‌شود؛ پژوهشی صورت گیرد. باوجود پژوهش‌های صورت‌گرفته در این زمینه، اما پژوهش حاضر، در مقایسه با آن‌ها دارای تفاوت‌ها و نوآوری‌هایی است. این پژوهش علاوه براین که به صورت میدانی و با ابزار مصاحبه صورت گرفته است، دارای رویکرد کیفی بوده و لذا چند بعدی و عمیق است. به علاوه، با یکی از عوامل (معلمان) که مستقیماً با این پدیده سر و کار دارد، مصاحبه صورت گرفته است. همچنین این پژوهش در شهری صورت گرفته است که تا به حال بیشترین فراوانی ترک تحصیل را در استان خود داشته؛ اما هنوز به تبیین علمی علل این امر پرداخته نشده است. و سرانجام، این پژوهش تنها به علل/ ریشه‌یابی این پدیده اکتفا نکرده، پیامدها و راهکارهای کاهش آن را هم شناسایی نموده است. با توجه به اینکه معلمان به طور مستقیم با دانش‌آموزان و والدین آن‌ها ارتباط دارند و در جریان کمیت و کیفیت ترک تحصیل دانش‌آموزان هستند، لذا این دسته از افراد بهترین طبقه برای شناخت علل، پیامدها و ارائه راهکار، برای این پدیده بود. به علاوه، به منظور هدفمند کردن پژوهش و مشخص نمودن حدود و ثغور دایره آن، به اقتضای زمان، سوالات و اهداف پژوهش، با معلمان مصاحبه صورت گرفته است.

بیجار، به عنوان شهرستانی کوهستانی و مرزی در استان کردستان، از بافتی تاریخی، اجتماعی و اقتصادی پیچیده برخوردار است که تحولات آن به شدت تحت تأثیر جغرافیای خاص، اقلیم سخت و ساختار معیشتی سنتی قرار دارد (<https://www.amar.org.ir>, 2023). این شهرستان کهن، با پیشینه‌ای غنی از بازار و کاروانسرا، امروزه با چالش‌هایی چون محصوریت جغرافیایی، کم‌رونقی اقتصادی، وابستگی به دامداری و کشاورزی سنتی، و فاصله از کانون‌های اصلی توسعه دست و پنجه نرم می‌کند. این شرایط، بستر را برای بروز مسائل اجتماعی نظیر فقر، بیکاری و نابرابری در دسترسی به امکانات آموزشی فراهم کرده است (<https://www.mporg.ir>, 2023). فهم این بافت، امری کلیدی است زیرا این عوامل به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، زمینه‌ای مساعد برای پدیده نگران‌کننده ترک تحصیل، به‌ویژه در میان نسل جوان، ایجاد کرده‌اند (<https://www.isna.ir>, 2023).

در پس چهره مقاوم و سخت‌کوش مردم بیجار، لایه‌ای از رنج جمعی و حافظه تاریخی محرومیت نهفته است. این رنج، تنها اقتصادی نیست؛ بلکه احساس "حاشیه‌نشینی" و "فراموش‌شدگی" نسبت به مرکز و بی‌توجهی به مسائل محلی نیز در آن مشهود است. جغرافیای سخت و زمستان‌های طولانی، نماد بیرونی این انزوا به شمار می‌روند. در لایه‌ای عمیق‌تر، تضاد بین سنت و مدرنیته خودنمایی می‌کند؛ جوانی که در شبکه‌های اجتماعی با دنیایی از آرمان‌ها آشنا می‌شود، اما در عمل، با دیواری بلند از محدودیت‌های اقتصادی و اجتماعی ریشه‌دار مواجه می‌شود.

در اینجا، فرهنگ شفاهی قوی اما سیستم آموزشی مکتوب، که گاه بی‌ثمر به نظر می‌رسد، باعث ایجاد شکاف می‌شود. همچنین، ساختارهای قومی و طایفه‌ای قدرتمند، اگرچه در مواقعی شبکه‌های اجتماعی ایجاد می‌کنند، اما در توزیع فرصت‌ها و تصدی موقعیت‌ها تأثیرگذارند و برای کسانی که خارج از این دایره‌ها قرار می‌گیرند، احساس ناعدالتی ایجاد می‌کنند. این لایه‌های پنهان—احساس تبعیض، شکاف نسلی عمیق، و ناامیدی خزانده—همه با هم خاک حاصل‌خیزی را تشکیل می‌دهند که بذر پدیده‌هایی چون ترک تحصیل را در خود پرورش می‌دهد، پیش از آنکه حتی به مرحله رشد برسد.

بر چنین زمینه‌هایی، پژوهش حاضر در پی شناسایی علل، پیامدها و راهکارهای ترک تحصیل در میان دانش‌آموزان استان کردستان با تأکید بر شهر بیجار از منظر برنامه‌ریزی آموزشی در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بود. شهری که علی‌رغم داشتن جمعیت نسبتاً کم، دارای بیشترین دانش‌آموزان ترک تحصیلی در سطح استان می‌باشد. دلایل و شواهد عینی مختلفی برای این امر وجود دارد. ۱. از آنجاکه یکی از پژوهشگران خود ساکن شهر بیجار و معلم بوده از نزدیک شاهد ترک تحصیل تعداد زیادی از دانش‌آموز در هر سال تحصیلی می‌باشد. ۲. علاوه بر این، بر اساس اعلام معاونت آموزش ابتدایی اداره کل آموزش و پرورش استان، آمار ترک تحصیل در شهر بیجار در سطح استان، بیشتر از سایر شهرستان‌ها می‌باشد. ۳. شاهد سوم برای این امر، حضور میدانی و فیزیکی یکی از پژوهشگران در مدارس شهر بیجار. ۴. اعلام مدیر و معاونین مدرسه ابتدایی این شهر، دال بر وفور ترک تحصیل می‌باشد. ۵. حضور والدین در مراکز مشاوره تحصیلی برای راهکارهایی جهت برگرداندن دانش‌آموزان خود به مدارس می‌باشد.

این رخداد، نیاز به ریشه‌یابی علمی، شناسایی پیامدها و البته راهکارهایی است. ازاین‌رو، در پی طرح و پاسخگویی به سؤالات زیر می‌رود:

۱. از نظر معلمان مقطع ابتدایی شهر بیجار در استان کردستان، علل ترک تحصیل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، چیست؟
۲. از نظر معلمان مقطع ابتدایی شهر بیجار در استان کردستان، پیامدهای ترک تحصیل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، چیست؟
۳. معلمان مقطع ابتدایی شهر بیجار در استان کردستان، چه راهکارهایی برای کاهش ترک تحصیل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی ارائه می‌کنند؟

روش‌شناسی

هدف پژوهش حاضر، شناسایی و تشریح علل و پیامدهای ترک تحصیل و راهکارهایی برای آن در استان کردستان با تمرکز بر شهر بیجار از منظر برنامه‌ریزی آموزشی در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بود. برای دستیابی به این هدف، از پارادایم انتقادی، رویکرد کیفی و استراتژی موردپژوهی از نوع چند موردی، بهره برده شد. ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه عمیق نیمه‌ساخت‌یافته بود. میدان پژوهش، معلمان مقطع ابتدایی شهر بیجار در استان کردستان بود که به تعداد ۸ نفر و با معیار اشباع‌یافتگی نسبی نظری صورت گرفت. معیار دستیابی به تعداد مصاحبه‌شوندگان اشباع نسبی نظری بود. بدین معنا که مصاحبه‌ها تا زمانی ادامه پیدا کرد که مصاحبه‌شونده‌های قبلی، دیگر علل، پیامد و یا راهکار جدیدی، در مقایسه با مصاحبه‌شوندگان قبلی، برای گفتن، نداشتند. دلیل انتخاب معلمان، ارتباط مستقیم آن‌ها با دانش‌آموزان و والدین آن‌ها، شاهد عینی ترک تحصیل بودن آن‌ها، داشتن شناخت کافی از علل و پیامدهای این پدیده و همچنین تعیین حدود و ثغور منطقی برای پژوهش کنونی در راستای اهداف و سؤالات پژوهش فعلی بود.

برای تحلیل داده‌ها که فرمت آن‌ها ویس تبدیل شده به متن بود، از تاکتیک قیاسی - استقرائی بهره برده شد.

برای این کار، ابتدا بعد از جمع‌آوری اولیه داده‌ها و اطمینان از پیاده‌سازی کامل همه آنها، حرکت قیاسی شروع شد بدین معنا که از کل به جز به صورت ذهنی و عملی حرکت صورت گرفت. یعنی داده‌ها مورد دسته‌بندی اولیه قرار گرفت و سپس حرکت استقرایی صورت گرفت. یعنی تمام موارد کلی که الان به صورت جزئی درآمده‌اند، از جزئی به کلی حرکت صورت گرفت؛ لذا ابتدا تم‌ها ایجاد شدند. سپس با حذف کدهای تکراری و نامرتب مقولات و بعد مفاهیم حاصل شدند. در گام آخر، برای اطمینان از حصول آن‌ها به اعتباریابی پژوهش پرداخته شد که خود در چند گام و در ادامه پژوهش آمده است.

مصاحبه‌شوندگان با روش نمونه‌گیری هدفمند معیار محور انتخاب شدند. معیارهای انتخاب، شامل: حضور حداقل ۳ تا ۵ سال در یک مدرسه، آشنایی کافی با فرایند ترک تحصیل دانش‌آموزان، شناخت دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده و خانواده‌های آن‌ها، داشتن وقت برای انجام مصاحبه به صورت اختیاری و ارادی و معیارهای خروج نیز شامل: حضور کمتر از ۳ تا ۵ سال در یک مدرسه، عدم اطلاع و شناخت از فرایند ترک تحصیل دانش‌آموزان، نداشتن وقت برای مصاحبه، عدم شناخت دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده و خانواده‌های آن‌ها، عدم تمایل به حضور در مصاحبه به صورت اختیاری و آگاهانه، بود

پژوهش حاضر در سه گام اصلی و هر کدام در چند مرحله صورت گرفت. در گام اول به بررسی مبانی نظری، پیشینه‌ی پژوهش و خلا پژوهش پرداخته شد و هدف پژوهش تعیین گردید. در گام دوم به جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته پرداخته شد. در گام سوم خواندن دقیق و مکرر داده‌ها برای فهم معنای آن‌ها صورت گرفت و سپس دسته‌بندی داده‌ها و تحلیل یافته‌ها انجام شد که خود شامل چند مرحله بود. در مرحله اول داده‌ها کدگذاری باز شد و سپس کدگذاری محوری و انتخابی صورت گرفت و یافته‌های پژوهش در سه بخش علل، پیامدها و راهکارهایی برای پدیده ترک تحصیل، دسته‌بندی شدند. در مرحله دوم به تحلیل نظرات معلمان مقطع ابتدایی این شهر، در هر یک از سه بخش مذکور پرداخته شد. در نهایت، تحلیل نهایی یافته‌های پژوهش صورت گرفت.

جهت اعتمادپذیری و اتکاپذیری یافته‌های پژوهش اقداماتی صورت گرفت: یافته‌های پژوهش پس از چند روز تعلیق و تأخیر عامدانه جهت فاصله‌گرفتن ذهن پژوهشگران، بررسی مجدد شد و اصلاحاتی در آن صورت گرفت؛ یافته‌های پژوهش در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت و توسط آنان تأیید شد و در صورت لزوم اصلاحاتی در آن انجام شد؛ پس از پایان کار، یافته‌های پژوهش در اختیار دو نفر از اساتید حوزه‌ی تربیتی و آموزشی قرار گرفت و بر مبنای نظرات آنان، متن نهایی پژوهش بازنگری شد. همچنین: ۱. اطمینان‌پذیری^۱: بازنگری و بازاندیشی اسناد در پژوهش توسط پژوهشگران: پژوهشگران مدت زیادی را صرف بازنگری اسناد و متن مصاحبه‌ها و تحلیل و دسته‌بندی آن‌ها کردند و تا حد امکان تلاش شده تا سوگیری و پیش‌داوری پژوهشگران کنترل شود. ۲. باورپذیری^۲: در این مرحله، به این مسئله پرداخته شد که داده‌ها همساز و همبسته باشند نه پراکنده و متناقض. این امر، علاوه بر مطالعه چند باره نهایی متن، از طریق حفظ ارتباط با تعدادی از مشارکت‌کنندگان، جهت اطمینان از این که داده‌های دسته‌بندی شده، واقعا همان چیزی است که آنها می‌دانند و عمل می‌کنند، صورت

^۱. Dependability.

^۲. Credibility.

گرفت. ۳. تأییدپذیری^۱: این روش که به عینیت کیفی یا گزارش طبیعی‌گرایانه کیفی هم اطلاع می‌شود، به این امر می‌پردازد که یافته‌ها عملاً و در واقع، مبتنی بر داده‌ها هستند یا خیر. ۴. انتقال‌پذیری^۲: این روش که به کاربردپذیری یافته‌های پژوهش اطلاق می‌شود و به تعدد و گوناگونی واقعیت‌های ساخته شده تأکید دارد، در قسمت نتیجه‌گیری مورد تبیین واقع شده است.

موازین اخلاقی: در این پژوهش، تمام اصول اخلاقی شامل: جلب رضایت مشارکت‌کنندگان جهت شرکت در پژوهش، اصل رازداری، امانت‌داری در داده‌ها، اصل حق انتخاب برای ادامه و یا انصراف در مصاحبه، حق ملاحظه نهایی داده‌ها، در صورت تمایل، احترام به وقت آنها، عدم کاریست زور و فشار و... را مراعات نموده‌اند.

جدول مشخصات مشارکت‌کنندگان

ردیف	سن	جنس	سنوات خدمت	رشته تحصیلی
۱	۳۴	خانم	۶	ارشد تربیت‌بدنی (فیزیولوژی بالینی)
۲	۵۱	خانم	۳۲	فوق‌لیسانس زبان و ادبیات فارسی
۳	۴۱	خانم	۲۲	آموزش زبان انگلیسی
۴	۳۹	خانم	۱۶	کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی
۵	۵۱	خانم	۳۱	زبان و ادبیات فارسی
۶	۳۶	خانم	۶	الهیات
۷	۳۲	آقا	۷	زبان و ادبیات فارسی
۸	۴۴	آقا	۲۲	زبان و ادبیات فارسی

یافته‌های پژوهش

بر اساس سؤالات پژوهش، یافته‌ها در سه بخش اصلی ۱. شناسایی علل، ۲. پیامدها و ۳. راهکارهایی برای پدیده‌ی ترک‌تحصیل از منظر برنامه‌ریزی آموزشی در بین دانش‌آموزان مقطع ابتدایی استان کردستان با تمرکز بر شهر بیجار در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲، دسته‌بندی شدند.

۱. ریشه‌یابی و علل پدیده‌ی ترک تحصیل

در گام نخست لازم است تا به بررسی علل رخداد پدیده‌ی ترک تحصیل، پرداخته شود.

۱-۱. علل فردی ترک‌تحصیل دانش‌آموزان

۱-۱-۱. وقفه تحصیلی

یکی از علل ترک‌تحصیل از نظر مصاحبه‌شوندگان، وقفه تحصیلی است. در این خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۲ معتقد است که: «ما دو مقوله داریم یکی ترک‌تحصیل یکی وقفه تحصیلی. اگر برای دانش‌آموزی چه به‌اجبار چه

^۱. Confirmability.

^۲. Transformability.

به خواست خود وقفه تحصیلی ایجاد شود، ممکن است آن وقفه تحصیلی به کل موجب ترک تحصیل فرد شود. ترک تحصیل زمانیه که دانش‌آموز قبل اینکه دوره‌های تحصیلیشون اعم از ابتدایی و متوسطه به پایان رسد، به هر دلیلی رها کنه». (موارد مشابه: ۵، ۶، ۷، ۸).

۱-۱-۲. ناگهانی بودن: یکی از شاخصه‌های ترک تحصیل ناگهانی بودن و بدون دلیل بودن آن است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۶ معتقد است که: «یعنی دانش‌آموزی مشغول به تحصیل بوده بدون آنکه دلیل واضحی داشته باشه یا گاهی بادلایل خاصی به صورت ناگهانی، برای مدتی یا برای همیشه مدرسه را ترک می‌کند». (موارد مشابه: ۸ کد).

۱-۱-۳. فضای مجازی: یکی دیگر از عوامل چشمگیر ترک تحصیل نفوذ گسترده اینترنت در جهان و اعتیاد دانش‌آموزان به آن است در این بار مصاحبه شونده شماره ۱ گفته است: «نقش گوشی و موبایل هم می‌تونم بگم که یکی از عوامل خیلی مهم ترک تحصیل هست».

۱-۱-۴. روابط عاطفی: دانش‌آموزان در دوران دبیرستان بیشتر از هر سنی درگیر روابط عاطفی میشوند و یکی از ضربات جبران ناپذیر این روابط ترک تحصیل است. در این خصوص مصاحبه شونده شماره ۱ گفته است: «از طرفی بچه‌ها خود درگیر و روابط عاطفی می‌شن و خیلی ضربات جبران ناپذیر دیگه». (موارد مشابه: ۵ کد).

۱-۱-۵. سرخوردگی تحصیلی: مصاحبه‌شوندگان معتقدند که سرخوردگی و افسردگی دانش‌آموزان در اجتماع موجب ترک تحصیل میشود در همین راستا مصاحبه شونده شماره ۳ معتقد است: «یکی از عوامل خیلی مهمی که حالا نه به عنوان ترک تحصیل‌های ممتد و طولانی بلکه به عنوان ترک تحصیل‌هایی که مثلاً کوتاه مدت هستند اتفاق می‌افته یکیش بحث‌های مثل مشکلات اخلاقی و روانی هستش که در بین دانش‌آموزان خیلی رواج داره سرخوردگی یکی از مهمترین مشکلاتی هست که در بین دانش‌آموزان وجود داره مخصوصاً تو مدارس پسرانه به علت رفتارهای پرخطری که انجام میدن که به طور ممتد ادامه پیدا میکنه درمان نمیشن و مدام دانش‌آموز کاری میکنه که با قوانین مدرسه سنخیت نداره و این باعث اخراجش میشه و همین سرخوردگی باعث ترک تحصیل شون میشه».

۱-۱-۶. اختلال یادگیری: یکی از عوامل نبود موفقیت تحصیلی در دانش‌آموزان وجود اختلال یادگیری است که منجر به افت تحصیلی، کاهش اعتماد به نفس و در نتیجه ترک تحصیل می‌شود در همین راستا مصاحبه‌شوندگان شماره ۳ و ۶ به نقش اختلال یادگیری در ترک تحصیل اشاره کرده اند.

۱-۱-۷. مشکلات جسمی: ترک تحصیل گاهی ممکن است به علت نقص یا مشکلی در جسم دانش‌آموز باشد که بر اثر آن سرخورده و اعتماد به نفس و دراز دست داده باشد در نتیجه تصمیم به ترک تحصیل گرفته باشند در همین راستا مصاحبه‌شوندگان شماره ۳ و ۸ به مشکلات جسمی به عنوان علل ترک تحصیل اشاره کرده اند.

۱-۱-۸. افت تحصیلی شدید: مصاحبه‌شوندگان معتقدند اغلب دانش‌آموزانی که ترک تحصیل کرده اند قبل از اقدام به ترک تحصیل دچار افت تحصیلی و بی علاقه‌گی به درس و مدرسه میشوند. در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۴ اشاره کرده است که: «به ندرت در بین دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده دانش‌آموزانی را می‌بینیم که به درس و مدرسه اهمیت می‌دادند و وضعیت تحصیلی خوبی داشتند یعنی می‌توان گفت عمدتاً دانش‌آموزانی

که وضعیت تحصیلی مناسبی ندارند و علاقه‌ای به درس و مدرسه ندارند ترک تحصیل می‌کنند». (موارد مشابه: کدهای ۲، ۶).

۹-۱-۱. حضور نامرتب در کلاس‌ها: دانش آموزانی که ترک تحصیل می‌کنند قبل از ترک تحصیل نسبت به درس و مدرسه بی رغبت هستند و به صورت نامرتب و اجباری سرکلاس‌ها حضور می‌یابند. در همین خصوص مصاحبه شونده ۲ گفته است: «البته آن‌ها حضور نامرتب در کلاس دارند». (موارد مشابه: کدها: ۵).

۱۰-۱-۱. جز کودکان کار بودن: افرادی که ترک تحصیل میکنند ممکن است قبل از آن جزء کودکان کار باشند و اولویت خود را کار قرار دهند و مدرسه فاصله بگیرند در همین راستا، مصاحبه شونده شماره ۲ اشاره کرده است: « به ویژه در پسران به خاطر تامین هزینه‌های زندگی از کودکان کار می‌باشند و دیگه اولویت خودشونو کار قرار میدن». (موارد مشابه: کدها: ۸).

۱۱-۱-۱. بیقرار و پرخاشگر بودن: اکثر دانش آموزانی که ترک تحصیل کرده اند قبل از ترک تحصیل پرخاشگر و بیقرار هستند در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۵ گفته است: «اکثراً افرادی که ترک تحصیل می‌کنند در خانواده وضعیت اقتصادی بد شرایط پرتنش و عصبی دارند در نتیجه در مدرسه غیبت‌های زیادی می‌کنند با تاخیر به مدرسه میان پرخاشگر و بی‌قرار هستند به درس علاقه چندانی ندارند و کلاً درس و مدرسه و امتحان و نمره برایشان بی‌اهمیت است».

۱۲-۱-۱. تعامل برقرار نکردن با کادر مدرسه: دانش آموزان قبل از ترک تحصیل پرخاشگر هستند و با کادر مدرسه تعامل خوبی ندارند در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۶ گفته است: « به احتمال زیاد تعامل آن‌ها بسیار ضعیف بوده وبا معلم و کادر مدرسه تعاملی خوبی نداشته اند».

۲-۱. علل اجتماعی ترک تحصیل دانش آموزان

۱-۲-۱. پایین آمدن سن ازدواج: پایین آمدن سن ازدواج در بین دختران یکی از علل افزایش ترک تحصیل در بین دختران امروزه است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۲ گفته است: «اما به موضوع دیگه ایم هست خانم‌ها سن ازدواجشون پایین اومده و کار دولتی هم ممکن به راحتی نتونن پیدا کنن در نتیجه وارد بازار آزاد میشن واز درس و مدرسه دور میشن». (موارد مشابه: کدها ۷ و ۳).

۲-۲-۱. دست یافتن سریع به درآمد: امروزه باتوجه به شرایط جامعه همه افراد به دنبال این هستند سریع به یک منبع درآمد دست پیدا کنند و به باور آن‌ها از راه تحصیل این امر محقق نمی‌شود پس ترک تحصیل میکنند و دنبال شغلی میگردند در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۵ معتقد است: « ترک تحصیل به نظر من نسبت به سنوات قبل بیشتر شده و مسئله مهم در اینجا این است که همه به دنبال درآمد هستند و افراد گاه فکر می‌کنند از تحصیل و درس خواندن به درآمد نمی‌رسند یا اگر هم برسند خیلی دیر می‌رسند بنابراین تصمیم می‌گیرد ترک تحصیل کنند و به سراغ شغلی برای خودشون برونند».

۳-۲-۱. نبود شغل در جامعه: یکی از علل افزایش ترک تحصیل الخصوص در بین پسران نبود شغل مناسب در جامعه است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۲ گفته است: « ترک تحصیل به نظر من در بین پسرها

بیشتره چون در مقابل خانه و خانواده احساس مسئولیت دوجدانی دارند و متاسفانه در جامعه مشکلاتی مثل عدم اشتغال هست که باعث میشه دانش آموزا دچار یاس و ناامیدی زیادی بشن و ترجیح بدن آینده خودشون رو بر پایه تلاش و تحصیلات محدود بسازند و دیگر منتظر استخدام و کار دولتی نباشند». (موارد مشابه کدهای ۲، ۴، ۳).

۳-۱. علل خانوایی ترک تحصیل دانش آموزان

۱-۳-۱. بی تفاوت بودن خانواده‌ها نسبت به تعلیم و تربیت: یکی از شاخصه‌های ترک تحصیل مربوط به شرایط و رفتار خانواده‌ها است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۸ به آن اشاره کرد و گفته است: «از شاخصه‌های منم بی تفاوت بودن خانواده‌ها نسبت به تحصیل و تعلیم و تربیت دانش‌آموزان اشاره کنیم». (موارد مشابه: ۷، ۶).

۱-۳-۲. ترک تحصیل به اجبار خانواده: یکی از مصادیق ترک تحصیل که مصاحبه شونده شماره ۳ به آن اشاره کرده ترک تحصیل اجباری است که فرد بنا به شرایط و با اجبار خانواده و اطرافیان ترک تحصیل می‌کند.

۱-۳-۳. ترک تحصیل بر اثر سنت‌های قدیمی: یکی دیگر از مصادیق ترک تحصیل که مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره کرده اند، ترک تحصیل بر اثر سنت‌های قدیمی رایج است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۳ گفته است: «ترک تحصیل‌هایی که در اثر سنت‌های قدیمی و حالا آداب‌های قدیمی‌باشه مثلاً اجازه ندن که فقط دخترها ادامه تحصیل بدن و به پسرانمچین اجازه‌هایی رو بدن».

۴-۳-۱. ناتوانی مالی خانواده: امروزه مشکلات اقتصادی خیلی چشمگیر شده و بسیاری از ترک تحصیل‌ها ناشی از مشکلات اقتصادی است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۲ گفته است: «به باور من در سال‌های اخیر به واسطه مشکلاتی که هست مثل مشکلات مالی و اقتصادی ترک تحصیل واقعا چشمگیر تر شده». (موارد مشابه: کدهای ۱، ۳، ۷).

۵-۳-۱. نقش کنترلی والدین: نقش کنترلی و احتیاط افراطی والدین باعث سختگیری‌های زیادی بر روی تحصیل دانش‌آموز می‌شود در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۱ گفته است: «یکی از دلایل ترک تحصیل میتونم به اصرار والدین روی اینکه که مثلاً تو باید بری فلان رشته رو بخونی تو باید آرزوهای من رو برآورده کنی، مقایسه‌های نابجایی که انجام میدن و نقش کنترلی بیش از اندازه‌ای که دارن اشاره کنم والدین باید نقش حمایتی داشته باشند اما متاسفانه والدین به خاطر ترس زیادی که از آینده بچه‌ها دارن که مبدا به راه کج کشیده بشن و فلان بیشتر نقش کنترلی دارند تا حمایتی». (موارد مشابه کدها).

۶-۳-۱. جدایی والدین: دانش آموزانی که فرزند طلاق هستند انگیزه کمی برای ادامه تحصیل دارند و احتمال ترک تحصیلشان دو برابر دیگران است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۲ گفته است: «اینجا مشکلات و عوامل زیادی نقش دارند همیشه به یک عامل یا مشکل اکتفا کرد مشکلاتی از قبیل، جدایی و طلاق والدین، اعتیاد والدین، تک والد بودن، بی سرپرست یا بد سرپرست بودن».

۴-۱ عوامل محیطی موثر بر ترک تحصیل دانش آموزان

۴-۱-۱. ناخوشایند بودن فضای مدرسه: مصاحبه‌شوندگان شاخصه اجتماعی بودن ترک تحصیل را بیشتر به مدارس اختصاص داده‌اند در همین خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۸ گفته است: «شاخصه‌هاشم می‌تونم به ناخوشایند بودن مدرسه و جالب نمودن محیط آموزشی سخت‌گیری در مدرسه، تحقیر و بی‌ارزش شمردن دانش‌آموز در مدارس را نام ببریم». (موارد مشابه: کد ۳).

۴-۱-۲. فقدان امکانات و شرایط آموزشی و تحصیلی: مصاحبه‌شوندگان معتقدند که ترک تحصیل بر اثر فقدان امکانات و شرایط آموزشی برای کسانی که توانایی یادگیری دارند، است در این خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۴ معتقد است که: «ترک تحصیل یعنی بازماندن از آموزش برای تمام کسانی که توانایی یادگیری و آموزش دارند ولی شرایط و امکانات تحصیل برای آن‌ها فراهم نمی‌باشد».

۴-۱-۳. شرایط نابرابر آموزشی: میزان ترک تحصیل زودرس یکی از نشانه‌های مهم نابرابری اجتماعی و بی‌عدالتی در برخورداری از امکانات آموزشی است. در همین خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۶ گفته است: «یکی دیگر از عوامل مهم ترک تحصیل شرایط نابرابر آموزش و به وجود آمدن مدارس خاص است الان توی خیلی از مدارس معلم‌ها تدریس نمی‌کنند و میگن اگه می‌خوای فلان مبحث رو خوب یاد بگیری باید کلاس تقویتی بیای خب وقتی دانش‌آموز توانایی شرکت در این کلاس‌ها رو نداره ضربه می‌خوره و تصمیم به ترک تحصیل می‌گیره».

۴-۱-۴. نبود امکانات و وسایل: نبود امکانات و وسایل یکی از علل افزایش ترک تحصیل به ویژه در بین دختران به خصوص دختران روستایی است. در همین خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۶ گفته است: «ودلیل دیگر ان نداشتن امکانات برای دختران روستای مثل سرویس ایاب وذهاب هست». (موارد مشابه: کد ۷).

۲. پیامدهای ترک تحصیل دانش آموزان

در این بخش از یافته‌ها پیامدهای ترک تحصیل از منظر برنامه‌ریزی آموزشی در بین دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهرستان بیجار در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲، شناسایی شده است.

۲-۱-۱. پیامدهای فردی ترک تحصیل دانش آموزان

۲-۱-۱-۱. ظلم کردن به خود

ترک تحصیل نوعی تباه کردن آینده و ظلم به خود است. در همین خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۱ معتقد است که: «ترک تحصیل به نظر من توی یه کلمه اگر بخوام معنایش کنم؛ یعنی ظلم بزرگی که یک نفر می‌تونه در حق خودش بکنه این ظلم بزرگ حالا کی اتفاق میفته؟ زمانی که دانش‌آموز به جایی می‌رسه که دیگه دوست ندارد فضای مدرسه و آدمای اونجا چه معلم چه دانش‌آموز رو ببینه و احساس میکنه نیازی به آموزش دیدن تجربه کردن و یادگرفتن نداره و می‌خواد که از این فضا خودشو دور نگه داره».

۲-۱-۲. سرخورده شدن: افرادی که ترک تحصیل می‌کنند چون آینده موفق ندارند دچار سرخوردگی میشوند. در همین خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۴ گفته است: «افراد ترک تحصیل کرده خود را با همکلاسی‌ها و همسالان

خود مقایسه می‌کنند و موفقیت‌های آن‌ها را می‌بینند بدون اینکه زحمتهای گذشته آن‌ها را دیده باشند و این سبب سرشکستگی آن‌ها می‌شود».

۳-۱-۲. افتادن در دام اعتیاد و کار خلاف: افراد ترک‌تحصیل کرده به دلیل ناپختگی ممکن است در دام بلاهای خانان سوزیفتند مصاحبه شونده شماره ۲ معتقد است: «برخی از افراد هم به دلیل ناپختگی و کم تجربگی پس از ترک‌تحصیل در دام دوستان ناباب اعتیاد و کار خلاف و دیگر بلاهای خانمان سوز می‌افتند و منجر به تباهی خودشان می‌شوند».

۴-۱-۲. تربیت ناصحیح فرزندان: مصاحبه‌شوندگان معتقدند افرادی که ترک‌تحصیل کرده اند در تربیت فرزندان خود دچار مشکل می‌شوند در همین خصوص صاحب شونده شماره ۶ گفته است: «آن‌ها به راحتی نمیتوانند از پس مشکلات برآیند. در پرورش فرزندان بی تجربه بوده و دانش کافی در این خصوص ندارند».

۵-۱-۲. انتخاب نادرست همسر و راه زندگی: مصاحبه‌شوندگان معتقدند ترک‌تحصیل در سنین پایین میتواند زندگی آینده آنان را تحت تأثیر قرار دهد در این خصوص مصاحبه شونده شماره ۷ گفته است: «در دختران به مقدار زندگی بعد ترک‌تحصیل اون رو تحت شعاع قرار میده مثلا اگر یک دانش‌آموز در دوم و سوم ابتدایی ترک‌تحصیل بکنه و اون هوش شناختی، هوش اجتماعی، هوش تحصیلی، هوش IQ, EQ که وجود داره اگر رشد پیدا نکنه دی انتخاب همسر، دی انتخاب جایگاهش، در نوع ازدواجی که میکنه تاثیر داره به نظر من ترک‌تحصیل در سنین پایین برای دختران به مقدار پر ضرر است».

۶-۱-۲. سرزنش کردن خود: افرادی که ترک‌تحصیل کرده اند در تمام مراحل زندگی خود را سرزنش و شماتت میکنند در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۸ معتقد است: «اینجا اکثر ترک‌تحصیل کرده‌ها همیشه خودشون رو سرزنش میکنن و به دنبال این تصمیم اشتباهی رو که در گذشته گرفته اند به جوری جبران کنن حالا گاهی بعضی‌هاشون موفق میشن بعضی‌هاشون نه» (موارد مشابه: کد۵).

۲-۲. پیامدهای اجتماعی ترک‌تحصیل دانش‌آموزان

۱-۲-۲. جایگاه اجتماعی ضعیف: یکی از مشکلات مشترک در بین تمام افراد ترک‌تحصیل کرده پایین بودن جایگاه اجتماعی است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۱ گفته است: «کسی که ترک‌تحصیل کرده به نظرم تو هر شرایطی که باشه حتی اونی که خیلی موفق هست از نظر جایگاه اجتماعی به جاهایی به مشکل می‌خوره به عنوان مثال توی خانواده و در برابر فرزندان زمانی که والدین سطح سوادشون پایین هست».

۲-۲-۲. امنیت کاری: افراد تحصیل کرده چون به سمت مشاغل کاذب روی می‌آورند در نتیجه امنیت و بیمه کاری هم ندارند مصاحبه شونده شماره ۲ در این خصوص گفته است: «متأسفانه از لحاظ بیمه‌های و امنیت کاری ثبات لازم را ندارند».

۳-۲-۲. آینده نامعلوم: مصاحبه‌شوندگان معتقد هستند نمیتوان به طور قطعی گفت آینده افرادی که ترک‌تحصیل کرده اند صد درصد تباهی با صد درصد خوشبختی است در این زمینه مصاحبه شونده شماره ۸ گفته است: «خب این به سوال کلی هست خب خیلی از تحصیل کرده‌ها هیچ سرنوشتی دارن بنابراین خیلی از ترک‌تحصیل کرده‌ها

هم میتونن هیچ سرنوشتی نداشته باشن به صورت کلی اگر بخواهیم نگاهی کنیم و یک مفهوم بی مصداق بخوایم خدمت شما عرض کنیم پنجاه پنجاه هست نه میتونیم بگیریم کسی که تحصیل کرده خوش عاقبت نه میتونیم بگیریم کسی که ترک تحصیل کرده بده». (موارد مشابه: کدهای ۱، ۲، ۵).

۳-۲. پیامدهای اقتصادی ترک تحصیل دانش آموزان

۱-۳-۲. رفتن به سوی مشاغل کاذب: افرادی که ترک تحصیل کرده اند چون مدرک و تخصص خاصی ندارند به سوی مشاغل کاذب و ناامن روی می آورند. در همین راستا مصاحبه شونده شماره ۲ گفته است: «آنها برای کسب و کار و تامین هزینه های زندگی به ناچار تن به کارهای سطح پایین و مشاغل کاذب می دهند».

۳. راهکارهای جلوگیری از ترک تحصیل دانش آموزان

در این بخش از یافته ها، راهکارهای جلوگیری از ترک تحصیل از منظر برنامه ریزی آموزشی در بین دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان بیجار در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳، شناسایی شده است.

۱-۳. راهکارهای پیشگیری از ترک تحصیل مربوط به فرد

۱-۱-۳. کاهش وابستگی به گوشی: یکی از عوامل ترک تحصیل وابستگی به فضای مجازی و گوشی است پس برای پیشگیری از ترک تحصیل باید وابستگی دانش آموزان به گوشی کاهش دهیم در این زمینه مصاحبه شونده شماره ۱ گفته است: «درجه اول خانواده ها وابستگی به گوشی موبایل را خیلی کم کنند».

۲-۳. راهکارهای پیشگیری از ترک تحصیل مربوط به خانواده

۱-۲-۳. حمایت فرزندان: والدین و معلمان باید دانش آموزان را حمایت کنند نه کنترل و سختگیری که موجب ترک تحصیل آنها شود در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۴ گفته است: «حمایت و تشویق دانش آموزان و حذف سختگیری ها و رعایت حال و شرایط آنها می تواند خیلی از ترک تحصیل جلوگیری کند». (موارد مشابه: ۱).

۲-۲-۳. آگاهی والدین: امروزه والدین نسبت به سنوات قبل بسیار آگاه تر و باسوادتر هستند و همین امر موجب کاهش ترک تحصیل می شود. در همین راستا مصاحبه شونده شماره ۶ معتقد است: «خوشبختانه سال های اخیر ترک تحصیل در بین دانش آموزان خیلی کاهش یافته که این به دلیل به آگاهی والدین الان نسبت به چند سال قبل هست».

۳-۳. راهکارهای پیشگیری از ترک تحصیل مربوط به دولت

۱-۳-۳. ورود راحت تر به دانشگاه: مصاحبه شندگان معتقدند که امروزه برای افراد به خصوص افرادی که مشکل مالی ندارند ورود به دانشگاه و گرفتن مدرک راحت تر از قبل است و همین باعث کاهش ترک تحصیل شده است. در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۱ گفته است: «توجه به شرایط موجود نظرم اینه درس خوندن و ورود به دانشگاه راحت تر شده منظورم دانشگاه های بدون کنکور است البته، در نتیجه خیلی از دانش آموزان شاید رشته ی تحصیلی شونم دوست نداشته باشن اما با توجه به اینکه خانواده ازشون قبول نمیکنه که ترک تحصیل

کنن یا خودشون قلبا راضی نیستند که بعدا فلان دوست یا فامیل مسخره و سرزنششون کنه میان درسو ادامه میدن و ترک تحصیل نمی‌کنند».

۲-۳-۳. برنامه ریزی‌های کلان: در نظام آموشی باید بر اساس برنامه ریزی‌های کلان آموزشی صورت بگیرد و برخی مشکلات حذف شود تا از ترک تحصیل به صورت جدی پیشگیری گردد در این خصوص مصاحبه شونده شماره ۲ گفته است: «برنامه‌ریزی‌های کلان مسئولان جهت اجرای قانون اساسی مبنی بر تحصیل رایگان، ایجاد زمینه‌های اشتغال برای جوان‌ها، پرداخت تسهیلات آسان با سود پایین به خانواده‌های ضعیف می‌تونه تا حدی شرایط بد اقتصادی رو کنترل کنه و در نتیجه ترک تحصیل کاهش پیدا کنه». (موارد مشابه: کد ۷).

۳-۳-۳. تغییر رویکرد آموزشی: مصاحبه شندگان معتقد بودند که تازمانی که رویکردهای نادرست کنونی تغییر نکند نمیتوان از ترک تحصیل یک دانش آموز جلوگیری کرد. در این زمینه مصاحبه شونده شماره ۷ گفته است: «راهکار برای پیشگیری از ترک تحصیل یک کلان سیاست است که باید از همون سیاست گذاری که در راس نظام یا در راس حکومت نشسته است باید رویکرد و آموزش و مخصوصا معلمان عوض بشود تا زمانی که ان رویکرد عوض نشود و این سیل نا امیدی در جامعه جریان داشته باشد خیلی سخت است که ما به یک دانش آموز بقبولانیم که تو ترک تحصیل نکن یا راهکاری ارائه بدیم خوب ما می‌گیم تحصیل کنید سالانه یک میلیون نفر در کنکور شرکت میکنند از این یک میلیون نفر چند نفرشان از طریق تحصیل وارد بازار کار میشوند خب معلم باید با دانش آموز صادق باشه بنابراین اگر معلم توصیه به ترک تحصیل نمی‌کنه که قطعاً هم نمی‌کنه چون بلاخره تحصیل اگر هیچی نداشته باشه بلاخره به انسان این را یاد می‌دهد که هیچی ندارد و آن پندار غلطی که درمورد تحصیل در ایران وجود دارد حداقل تقلیل پیدا می‌کند ولی راهکاری برای پیشگیری از ترک تحصیل گفتم بحث تغییر رویکرد و نظام آموزشی است حالا چه آموزش عالی چه آموزش و پرورش تا زمانی که ان نگاه‌ها تغییر نکنه و اتمام نداشته باشه این فقر مالی و مادی معلمان به نظرم نمیشود راهکاری ارائه بدیم وو اگر راهکاری ارائه بدیم نه مطلوب است و نه ممکن است».

۴-۳. راهکارهای پیشگیری از ترک تحصیل مربوط به نظام آموزش و پرورش

۱-۴-۳. ترک تحصیل خط قرمز آموزش و پرورش: آموزش پرورش به خاطر جذب بودجه سالانه و جلوگیری از امتیاز منفی ترک تحصیل را خط قرمز خود قرار داده است. درهمین خصوص مصاحبه شونده شماره ۷ گفته است: «آموزش و پرورش که خیلی روی ترک تحصیل حساسه یعنی خط قرمز آموزش پرورش ترک تحصیله یه بخشی هم البته برمیگرده به بحث آمارسازی و ارائه‌ی آماری که آموزش پرورش میده و بودجه‌ای که می‌خواه جذب کنه براش مهمه که سرانه‌ی دانش آموزان پایین نیاد خب بالاخره ترک تحصیل برای سیستم آموزشی یک نمره منفی به حساب میاد و اون تصویب سازان و افرادی که سنجش گره کیفیت آموزش براشون خیلی مهمه که سیاست‌های آموزشی شون به ترک تحصیل منجر نشه بنابراین آموزش پرورش خیلی روی این موضوع حساسه و یک دانش آموز با سختی خیلی زیادی آموزش پرورش راضی میشه که ترک تحصیل کنه یا ترک تحصیلش بده مثلا دانش آموزانی به دلیل‌های انضباطی سیستم، مدرسه قبولشون نمیتونه بکنه آموزش پرورش روی این خیلی حساسه که آخرین گام ترک تحصیل باشه. این طرح شامل برنامه ریزی آموزشی منسجم و هدفمند است».

۳-۴-۲. کاهش اضطراب‌های اجتماعی: برای پیشگیری از ترک‌تحصیل باید اضطراب و فشار روانی از روی دانش‌آموزان برداشته شود در این زمینه مصاحبه شونده شماره ۸ گفته است: «باید محیط مدارس جذاب باشد باید از حالت خمودگی و یکنواختی و افسردگی در بیاد حتماً ما بعضی از مدارس رو مثل تیزهوشان داریم که اینقدر فشار روحی به دانش‌آموز وارد میکنن دانش‌آموز کلاً افسرده میشه اول از همه باید از اتفاقات جلوگیری کنیم».

۳-۴-۳. وجود مشاوران زبده در مدارس: مصاحبه شوندگان معتقد هستند باید در مدارس مشاوران زبده‌ای وجود داشته باشد تا مشکلات دانش‌آموزان را شناسایی و از ترک‌تحصیل آن‌ها جلوگیری کند در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۳ گفته است: «واقعاً باید یکی از رویکردهای مؤثر در برنامه ریزی آموزشی وجود مشاورای خوب توی مدارس وجود معلم‌هایی هستش که آگاه باشن به روز باشن مشکلات دانش‌آموز رو بشناسن بدونن که هر دانش‌آموز چه مشکلی داره و چه درجه‌هایی توی ذهن این دانش‌آموز میشه باز کرد که اون رو به سمت و سوی آموزش و پرورش کشید».

۳-۵. راهکارهای پیشگیری از ترک‌تحصیل مربوط به معلمان

۳-۵-۱. ارتباط برقرار کردن با دانش‌آموزان: یکی از راه‌های جلوگیری از ترک‌تحصیل دانش‌آموزان و جذب آن‌ها به درس و مدرسه ارتباط گرفتن قوی معلم با دانش‌آموز است در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۶ گفته است: «معلم میتواند با ایجاد محیط امن در مدرسه و اخلاق خوب و منطقی باعث ایجاد انگیزه برای ادامه تحصیل دانش‌آموز شود و با تشویق‌های معلم دانش‌آموز اعتماد به نفسش بالا می‌رود و برای موفقیت‌های خود تلاش می‌کند». (موارد مشابه: ۱، ۵).

۳-۵-۲. شناخت درست دانش‌آموز: شناخت درست دانش‌آموز باعث می‌شود که معلم راه جذب او به درس و مدرسه بداند و از ترک‌تحصیل او جلوگیری کند مصاحبه شونده شماره ۱ در این زمینه گفته است: «یه معلم آگه بتونه دانش‌آموزشو بشناسه، دانش‌آموز رو با هم مقایسه نکنه انتظار برابر از همه نداشته باشه کلماتی استفاده نکنه که باعث تحقیر اونا بشه قضاوتشون نکنه می‌تونه امید خیلی زیادی به دانش‌آموزان بده».

۳-۵-۳. نشان دادن مسیر درست به دانش‌آموزان: نشان دادن مسیر درست به دانش‌آموزان باعث میشود به آینده امیدوار شوند و از ترک‌تحصیل کردن منصرف شوند: «شما باید دوردست‌ها را ببینیم و به بچه‌ها نشون بدیم اونا توانایی تجسم دوردست‌ها رو ندارند اونا توی لحظه زندگی می‌کنند نهایتش بتونه یک سال آینده رو تصور کنه بیشتر از اون واقعاً تواناییشو ندارن ما معلم‌ها به نظرم در درجه اول باید درک درست از بچه‌ها داشته باشیم انگیزه و امید بهشون بدیم البته امیدواری و الکی نه نصیحت نه، ولی واقعاً همه مسیرها رو نشونشون بدیم خودمونو بذاریم جای بچه‌ها از دید اونا دنیا رو نگاه کنیم اینجوری بهتر می‌تونیم درکشون کنیم و بهشون امید بدیم».

۳-۵-۴. امید و انگیزه دادن به دانش‌آموزان: مصاحبه شوندگان معتقدند یک معلم بت رفتار و سخنان خود دانش‌آموزان را نسبت به تحصیل امیدوار کند در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۲ گفته است: «معلم و مدیر مدرسه به تنهایی نمی‌تونن از بروز ترک‌تحصیل دانش‌آموز جلوگیری کنند اما در حد توان و دانش خودشون می‌تونن حداقل اون دسته از دانش‌آموزانی را که دلیلی جز سستی و سهل‌انگاری برای ترک‌تحصیل ندارند رو

منصرف کنند و به آن‌ها انگیزه و امید مضاعفی بدهند و نویدبخش آینده روشنی باشند». (موارد مشابه: کدهای ۱، ۴، ۶).

۳-۵-۵. رفتار روانشناس گونه معلم: معلم وقتی سرکلاس حاضرمیشه باید همانندیک روانشناس عمل کند و بتواند رفتار دانش‌آموزان را تحلیل کند تا از ترک‌تحصیل او جلوگیری کند. مصاحبه شونده شماره ۳ در این زمینه گفته است: «اینکه معلم واقعا به عنوان یک فقط فردی که میره تدریس میکنه نباید سر کلاس باشه معلم باید به عنوان یک روانشناس سر کلاس باشه».

۳-۵-۶. تربیت دانش چندبعدی آموزان: معلمان باید از تربیت تک بعدی دانش‌آموز جلوگیری کنند تا موجبات ترک‌تحصیل او را فراهم نسازند در این زمینه مصاحبه شونده شماره ۵ معتقد است: «دانش‌آموز نباید تک بعدی تربیت بشه معلم‌ها باید آموزش و پرورش را هر دو در کنار هم پیش ببرند در غیر این صورت فضا را برای ترک‌تحصیل دانش‌آموزان هموار می‌کنند»

۳-۵-۷. تحول در روش تدریس: معلم باید روش‌های سنتی و قدیمی تدریس را کنار گذاشته و از روش‌های نوین و جذاب جهت جذابیت آن برای دانش‌آموزان استفاده کند در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۸ گفته است: «روش سنتی تدریس که صرفا معلم در آن نقش کلیدی ایفا کرده و به متکلم در کلاس درس تبدیل می‌شود دانش‌آموزان صرفا به عنوان شنونده نقش ایفا میکنند روشی منسوخ در شیوه تعلیم و تربیت کنونی است تحول در روش‌های تدریس یکی از راه‌های جلوگیری از ترک‌تحصیل است در این روش تدریس فعال باید جایگزین بشه در تدریس فعال دیگر معلم متکلم وحده نیست بلکه دانش‌آموز نیز در فرایند تدریس نقش ایفا می‌کند و معلم عمدتا نقش مربی و هدایت گر را بر عهده دارد».

۳-۵-۸. کشف استعدادهای دانش‌آموزان: یکی از راه‌های پیشگیری از ترک‌تحصیل کشف استعداد دانش‌آموزان و راهنمایی او در آن سمت است در این زمینه مصاحبه شونده شماره ۸ گفته است: «تلاش می‌کنم استعدادهاشونو کشف کنم در کنار این بهشون توصیه می‌کنم که درس بخونید میگم و از استعدادهاشون درآمد داشته باشند چون بچه‌ها می‌دونن اگه منبع درآمد داشته باشند خیلی خوبه».

۳-۵-۹. تعامل درست با دانش‌آموزان: مصاحبه شوندگان معتقدند ارتباط و تعامل خوب با دانش‌آموز از ترک‌تحصیل آن‌ها جلوگیری می‌کند. در همین خصوص مصاحبه شونده شماره ۶ گفته است: «با دانش‌آموز رابطه خوب و تعاملی برقرار کنیم- با دانش‌آموز ملاقات خصوصی داشته باشیم- یک محیط امن آموزشی ایجاد کنیم- مسئولیت معنادار به دانش‌آموز بدهیم».

بحث و نتیجه گیری

در پاسخ به سؤال اول پژوهش مبنی بر این که از نظر معلمان مقطع ابتدایی شهر بیجار در استان کردستان، علل ترک تحصیل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، چیست، نتایج نشان داد که علل متعددی توسط معلمان بیان شد. این تنوع علل، نشان از تنوع انگیزه‌ها و عوامل ایجادکننده آن دارد. اما در مقام دسته‌بندی می‌توان آن‌ها را در چهار دسته کلی، تقسیم نمود: علل ترک تحصیل می‌تواند: ۱. فردی مانند: تهدیدشدن در مدرسه، اجبار به ازدواج در سنین پایین برای دختران، درگیری در روابط عاطفی، اختلالات یادگیری، افت تحصیلی شدید، ۲.

خانوادگی مانند: جدایی والدین، عدم دریافت حمایت عاطفی و روانی والدین، عدم دریافت حمایت مالی از سوی والدین، بی‌توجهی آن‌ها به مدرسه و ادامه تحصیل، طلاق عاطفی در خانه، نقش کنترلی والدین، پایین بودن سطح درک و سواد والدین، تشویق فرزند جهت کارکردن. ۳. اجتماعی - اقتصادی مانند: غلبه چشم‌انداز منفی از وجود شغل مناسب در آینده، شرایط نابرابر آموزش در فضای مجازی، غلبه نگرش سرمایه‌داری بر جامعه، پایین بودن سطح درآمد معلمان، درک نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی غالب در جامعه، فقدان غلبه فرهنگ مطالعه و تربیت، رقابت و چشم‌وهم‌چشمی مالی. از نظر معلمان، علل اقتصادی، مهم‌ترین عامل در رخداد پدیده ترک تحصیل بود. چراکه اکثر معلمان علت اصلی ترک تحصیل را همین زمینه دانسته و آن را بسیار مؤثر می‌دانستند. چرا که سایر زمینه‌ها نیز به نوعی به آن وابسته بوده و یا معلول آن هستند. به‌طوری که فراهم نمودن آن، ممکن است زمینه بازگشت به تحصیل را برای تعدادی زیادی از شاگردان فراهم نموده و بسیاری از مشکلات آن‌ها را حل نماید. البته این امر به معنای صرف تأمین نیازهای ضروری برای ادامه تحصیل از قبیل نوشت‌افزار و لباس مدرسه، نیست، بلکه به معنای تضمین چشم‌انداز شغلی آینده برای آن‌ها می‌باشد. هرچند که این امر تنها عامل اصلی نبوده و چه‌بسا دانش‌آموزانی با شرایط اقتصادی مناسب نیز، اقدام به ترک تحصیل کرده بودند. ۴. علل محیط آموزشی مانند: فقدان امکانات آموزشی، سرخوردگی تحصیلی، رفتار نامناسب کادر مدرسه، کمبود فضای آموزشی، حضور دوستانی با بزه اجتماعی در مدرسه و...

نتایج پژوهش با یافته‌های پژوهش (Sahin et al ۲۰۱۶) همخوان است چون این پژوهش نیز مانند مطالعه‌ی حاضر، به نقش روابط خانوادگی، مشکلات اقتصادی، و تعاملات مدرسه‌ای (روابط معلم و دانش‌آموز) در ترک تحصیل اشاره کرده است؛ بنابراین هم‌راستایی روشنی میان دو مطالعه وجود دارد، به‌ویژه در تأکید بر عوامل درون‌مدرسه‌ای و خانوادگی. همچنین نتایج پژوهش همخوان با یافته‌های پژوهش (Corboa ۲۰۱۵) است چون یافته‌های این تحقیق کیفی که به ازدواج زودرس دختران، فقر، و باورهای مذهبی اشاره دارد، با دسته‌بندی عوامل فردی و فرهنگی در پژوهش حاضر همخوان است؛ زیرا در هر دو، عوامل فرهنگی و جنسیتی به‌عنوان مؤلفه‌های مؤثر بر ترک تحصیل شناسایی شده‌اند. اما نتایج پژوهش با یافته‌های پژوهش (Hadley ۲۰۱۴) ناهمخوان است چون پژوهش Hadley بر نقش فعالیت‌های فصلی مانند کشاورزی در ترک تحصیل تأکید دارد، این عامل در پژوهش حاضر مورد اشاره قرار نگرفته است؛ بنابراین تمرکز زمینه‌ای متفاوتی میان دو مطالعه وجود دارد که به تفاوت‌های جغرافیایی و معیشتی بازمی‌گردد.

در تحلیل این یافته‌ها می‌توان گفت که علل ترک تحصیل بسیار متنوع است و ترک تحصیل برای هر فردی ممکن است علت متفاوتی داشته باشد. البته ممکن است فردی با یک علت و فردی دیگر با چند علت، اقدام به ترک تحصیل کرده باشد. هرچند اقدام به این کار نیز آنی و فوری نبوده و ممکن است یک فرد بعد از مدت‌ها تفکر و مقایسه کردن و البته الگویی از هم‌کلاسی‌های موفق خود در زمینه اقتصادی، به این کار مبادرت کرده باشد. هرچند برخی از دانش‌آموزان هم البته اجباری در این کار نداشته و با رغبت خود، اقدام نموده بودند. آن‌ها به نوعی فرار از مدرسه را برقرار در آن ترجیح داده بودند. هر کدام از علل فوق، بایسته توجه خاص خود است. همچنین همان‌طور که در این پژوهش معلوم گردید علل ترک تحصیل در بین افراد، بسیار مختلف و متنوع است. بعضی از آن‌ها نشئت گرفته از عوامل محیطی مانند شرایط نامناسب اقتصادی، رفتار نامناسب خانواده و کادر مدرسه

با دانش‌آموز، اجبار خانواده به ازدواج و بعضی هم فردی است؛ مانند وجود اختلال یادگیری در فرد، سرخوردگی، درگیر روابط عاطفی شدن و... است که برای حل این معضل، در ابتدا باید این علت‌ها شناسایی و راهکارهایی شوند. همچنین باتوجه به یافته‌های پژوهش مبنی علل متعدد پژوهش برای کاهش ترک تحصیل در ابتدا باید تعاملی بین خانه و مدرسه ایجاد شود. والدین و معلمان به علل و پیامدهای ترک تحصیل دقت کنند و عوامل ترک تحصیل را بشناسند و آن‌ها را رفع کنند. والدین باید ارتباط مناسبی با فرزندان خود داشته و فضای خانواده به‌دوراز اختلاف و عدم درک متقابل باشد. همچنین والدین با کادر مدرسه در ارتباط باشند تا از مشکلات فرزندان در مدرسه باخبر شوند. فضای مدرسه باید برای دانش‌آموز خوشایند و دارای امکانات و به‌دوراز استرس و اضطراب باشد و کادر مدرسه هم برای ارتباط هرچه بهتر با دانش‌آموزان، تلاش کنند و در کنار آن‌ها از روش‌های نوین و جذاب برای تدریس و تعامل استفاده کنند.

در پاسخ به سؤال دوم مبنی بر اینکه از نظر معلمان مقطع ابتدایی شهر بیجار در استان کردستان، پیامدهای ترک تحصیل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، چیست، نتایج نشان داد که پیامدهای مختلفی در این خصوص ارائه گردید. اما پیامدهای ترک تحصیل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی از نظر معلمان این مقطع، در سه بخش فردی، اجتماعی و اقتصادی دسته‌بندی گردید. هرکدام زیر شاخه‌ی مختص به خود را داشتند. البته این پیامدها، گاهی مثبت و خوشایند بوده و الزاماً منفی و سلبی نیستند. همچنین این پیامدها، برای همه‌ی دانش‌آموزان یکسان نبوده و در مجموع، امری نسبی بودند. ۱. در زمینه‌ی پیامدهای فردی، احساس تنهایی و پوچی و بی‌معنایی، ظلم‌کردن در حق خود، سرخورده شدن، افتادن در دام اعتیاد و حوزه‌های خلاف، تربیت ناصحیح شدن در آینده، انتخاب نادرست همسر و راه زندگی، سرزنش‌کردن خود، به‌روز نبودن، مقایسه مداوم خود با دیگری، و... ۲. در زمینه‌ی پیامدهای اجتماعی، درک جایگاه اجتماعی ضعیف برای خود، نداشتن امنیت شغلی و بیمه، آینده نامعلوم، تن‌دادن به قرارگرفتن در طبقه اجتماعی نامناسب و... ۳. در زمینه‌ی پیامدهای اقتصادی، رفتن به‌سوی مشاغل کاذب، تحمل بیکاری مدید، و...

نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش (Hernas et al., 2016) همخوانی دارد، زیرا این مطالعه نشان داد که بین شرایط رفاه اقتصادی و اجتماعی و میزان ترک تحصیل رابطه معناداری وجود دارد. یافته‌های پژوهش حاضر نیز پیامدهای اقتصادی ترک تحصیل، از جمله بیکاری، اشتغال در مشاغل کاذب و فقدان امنیت مالی را برجسته کرده است.

همچنین، نتایج این پژوهش با یافته‌های تحقیق (Mishra, 2014) نیز همخوان است؛ چرا که در این تحقیق، عوامل خانوادگی و اجتماعی به‌عنوان زمینه‌های ترک تحصیل معرفی شده‌اند. در پژوهش حاضر نیز پیامدهای فردی و اجتماعی، همچون احساس پوچی، سرخوردگی و جایگاه اجتماعی ضعیف، به‌عنوان نتایج ترک تحصیل مطرح شده‌اند که با دیدگاه Mishra هم‌راستا هستند.

نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های تحقیق (Hadley, 2014) ناهمخوان است؛ زیرا تمرکز این پژوهش بر نقش فعالیت‌های کشاورزی و ناسازگاری تقویم مدرسه با فصل‌های کار است. در حالی که در پژوهش حاضر، چنین عاملی به‌عنوان پیامد یا زمینه ترک تحصیل مطرح نشده است، بنابراین هم‌پوشانی مفهومی وجود ندارد.

در تحلیل این یافته‌ها می‌توان گفت که ترک تحصیل در مقطع ابتدایی از منظر معلمان نه تنها یک گسست آموزشی، بلکه یک زنجیره پیامدهای چندلایه و درهم‌تنیده را در پی دارد که ابعاد فردی، اجتماعی و اقتصادی زندگی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از نظر آنان، ترک تحصیل می‌تواند به بروز احساساتی چون پوچی، سرخوردگی، و بی‌معنایی در سطح فردی منجر شود که در ادامه ممکن است زمینه‌ساز گرایش به رفتارهای پرخطر یا انتخاب‌های نادرست در زندگی گردد. در سطح اجتماعی، این پدیده با تضعیف جایگاه اجتماعی، کاهش امنیت شغلی و پذیرش نابرابری‌های ساختاری همراه است. در بعد اقتصادی نیز، ترک تحصیل اغلب مسیر زندگی فرد را به سوی مشاغل ناپایدار، بیکاری طولانی‌مدت و فقر ساختاری سوق می‌دهد. این پیامدها، هرچند در برخی موارد ممکن است برای برخی افراد نتایج متفاوت یا حتی مثبت داشته باشند، اما در مجموع از دید معلمان، ترک تحصیل پدیده‌ای با پیامدهای نگران‌کننده و نابرابر است که نیازمند مداخلات چندسطحی و پیشگیرانه می‌باشد.

و سرانجام در پاسخ به سؤال سوم پژوهش، مبنی بر این که معلمان مقطع ابتدایی شهر بیجار در استان کردستان، چه راهکارهایی برای کاهش ترک تحصیل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی ارائه می‌کنند، نتایج نشان داد که راهکارهای مختلفی ارائه شد. علت این تعدد، تنوع علل آن بود. اما راهکارها در چند دسته کلی قابل تقسیم هستند: ۱. در مرحله اول، راهکارهای مربوط به خانواده بررسی شد. والدین می‌توانند با کاهش وابستگی فرزندان به گوشی و حمایت معنوی و اختصاص وقت بیشتر به آنها، از ترک تحصیل فرزندان خود جلوگیری کنند. در این خصوص، والدین نباید صرفاً برای فرزندان خود نقش کنترل‌گر را داشته باشند؛ بلکه باید آن‌ها را تشویق و حمایت کنند. ۲. در مرحله دوم، راهکارهای مربوط به دولت بیان شده است. در نظام آموزشی باید برنامه‌ریزی‌های کلانی صورت بگیرد و مشکلات خاص این زمینه مانند کودکان کار، کمبود امکانات آموزشی، کاهش انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان، گسترش طلاق والدین و... حذف شود تا از ترک تحصیل به صورت جدی پیشگیری گردد. برنامه‌ریزی‌های کلان مسئولان جهت اجرای قانون اساسی مبنی بر اجرای قانون تحصیل رایگان، ایجاد زمینه‌های اشتغال برای والدین جوان، پرداخت تسهیلات آسان با سود پایین به خانواده‌های ضعیف و... تا حدود زیادی می‌تواند شرایط بد اقتصادی را کنترل کرده و در نتیجه، ترک تحصیل کاهش پیدا کند. تغییر رویکرد آموزشی یکی دیگر از راهکارهای مربوط به دولت جهت جلوگیری از ترک تحصیل است. برای پیشگیری از ترک تحصیل که یک کلان سیاست است که باید از همان سیاست‌گذاران آموزشی، رویکرد به آموزش و مخصوصاً معلمان عوض شود. ۳. در مرحله سوم، راهکارهای مربوط به نظام آموزش و پرورش بیان شده است که آموزش و پرورش کشور می‌تواند با ایجاد فضای شاد و جذاب از افسردگی و سرخوردگی دانش‌آموزان در مدارس جلوگیری کند، فضای مدرسه باید دانش‌آموز محور باشد تا دانش‌آموزان، منزوی بار نیایند. حضور مشاوران زبده در مدارس هم می‌تواند مشکلات دانش‌آموزان را شناسایی و آن‌ها را تا حدودی رفع کند. در ضمن، برنامه درسی مدارس باید منعطف شود و چالش‌های زندگی افراد را حل کند و بیشتر بر مهارت‌های زندگی تأکید کند سواد زندگی در دنیای امروز را به او بیاموزد. ۴. در مرحله چهارم، راهکارهای مربوط به معلمان بیان شده است. معلمان می‌توانند با شناخت درست از دانش‌آموزان، آن‌ها را به درستی راهنمایی کنند، راه صحیح را به او نشان دهند و در این راه، به آن‌ها امید و انگیزه دهند. معلمان باید با دانش‌آموزان تعامل درست داشته باشند و استعدادهای آن‌ها را شناسایی و زمینه‌های شکوفایی آن را فراهم کنند. در این زمینه، خود معلم نیز باید بکوشد به روز باشد، علم ارتباط با دانش‌آموزان را

داشته باشد. معلم با استفاده از تشویق‌های کلامی و ازبین‌بردن ترس و اضطراب در بین آن‌ها، می‌تواند رابطه خوبی با دانش‌آموزان برقرار کند و آن‌ها را در مسیر درستی قرار دهد.

نتایج پژوهش با یافته‌های پژوهش (Alipour & Moradi (2020 همخوان است چون این پژوهش بر نقش برنامه‌ریزی آموزشی هدفمند در پیشگیری از افت تحصیلی تأکید دارد؛ یافته‌های پژوهش حاضر نیز بر ضرورت تغییر رویکرد آموزشی، انعطاف‌پذیری برنامه درسی و تقویت مهارت‌های زندگی تأکید کرده است که نشان‌دهنده هم‌راستایی مفهومی میان دو مطالعه است. همچنین نتایج پژوهش با یافته‌های پژوهش (Sahin et al (2016 تقریباً همخوان است چون در این تحقیق، تعامل معلم با دانش‌آموز و روابط مدرسه‌ای به‌عنوان عوامل مؤثر بر ترک‌تحصیل معرفی شده‌اند؛ در پژوهش حاضر نیز راهکارهای مربوط به معلمان مانند ایجاد رابطه عاطفی، تشویق کلامی و شناسایی استعدادها به‌عنوان ابزارهای پیشگیرانه مطرح شده‌اند که با یافته‌های Sahin همخوانی دارند. اما نتایج پژوهش با یافته‌های پژوهش (Hadley(2014 ناهمخوان است چون تمرکز این پژوهش بر نقش فعالیت‌های کشاورزی و ناسازگاری تقویم مدرسه با فصل‌های کاری است؛ در حالی که در پژوهش حاضر چنین عامل محیطی یا فصلی به‌عنوان راهکار یا زمینه ترک‌تحصیل مطرح نشده است، بنابراین هم‌پوشانی مفهومی وجود ندارد.

در تحلیل این یافته‌ها می‌توان گفت که در تحلیل این یافته‌ها می‌توان گفت که راهکارهای ارائه‌شده از سوی معلمان ابتدایی شهر بیجار، بازتابی از نگاه چندبعدی آنان به مسئله ترک تحصیل است؛ به‌طوری‌که این راهکارها نه‌تنها به عوامل فردی و خانوادگی توجه دارند، بلکه ساختارهای کلان اقتصادی، سیاست‌گذاری آموزشی، و تعاملات مدرسه‌ای را نیز در بر می‌گیرند. این تنوع راهکارها نشان می‌دهد که معلمان، ترک تحصیل را پدیده‌ای پیچیده و چند علتی می‌دانند که مقابله با آن نیازمند مداخلات هماهنگ در سطوح مختلف است. تأکید بر نقش خانواده در حمایت عاطفی، ضرورت اصلاح سیاست‌های دولتی در زمینه اشتغال و آموزش رایگان، ایجاد فضای مدرسه‌محور و شاد، و ارتقای مهارت‌های ارتباطی معلمان، همگی بیانگر آن است که پیشگیری از ترک تحصیل تنها با تغییرات سطحی ممکن نیست، بلکه مستلزم بازنگری بنیادین در نگرش‌ها، ساختارها و عملکردهای تربیتی و اجتماعی است. این نگاه جامع، می‌تواند مبنای طراحی برنامه‌های مداخله‌ای مؤثر و پایدار در سطح ملی و منطقه‌ای قرار گیرد.

این پژوهش در روند اجرا، همواره با مشکلاتی مواجه بود از جمله: ۱. پژوهش حاضر صرفاً در شهر بیجار از استان کردستان انجام شده است. ویژگی‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی خاص این منطقه ممکن است نتایج را تحت تأثیر قرار داده و تعمیم آن به سایر مناطق کشور را با محدودیت مواجه سازد. ۲. گردآوری داده‌ها در بازه زمانی مشخصی انجام شده است. از آنجا که عوامل مؤثر بر ترک تحصیل می‌توانند در گذر زمان و تحت تأثیر شرایط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تغییر یابند، نتایج پژوهش ممکن است در سایر زمان‌ها قابل تعمیم نباشد. ۳. تمرکز پژوهش بر مقطع ابتدایی بوده است. در حالی که علل ترک تحصیل ممکن است در مقاطع متوسطه اول و دوم تفاوت‌های معناداری داشته باشند، لذا یافته‌ها صرفاً برای مقطع ابتدایی قابل تحلیل هستند. ۴. داده‌های پژوهش تنها از طریق معلمان مقطع ابتدایی گردآوری شده‌اند. این امر موجب می‌شود که دیدگاه‌های سایر ذی‌نفعان از جمله دانش‌آموزان، والدین، مدیران مدارس و کارشناسان آموزش و پرورش در تحلیل نهایی لحاظ نشود. این موضوع می‌تواند بر جامعیت و چندسویه‌نگری نتایج تأثیرگذار باشد و همچنین کمبود منابع و دشوار بودن دسترسی به

معلمان و عدم آمادگی آن‌ها از چگونگی شرکت در مصاحبه‌ها از محدودیت‌های دیگر پژوهش بود که می‌توان به آن اشاره نمود.

یافته‌های این پژوهش تنها دارای ارزش آکادمیک نبوده و می‌تواند نقش راهنمای عملی برای ذی‌نفعان مختلف در حوزه آموزش و پرورش ایفا کند. نتایج این مطالعه به طور مستقیم در خدمت گروه‌های زیر قرار خواهد گرفت:

۱. سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی در سطح کلان (وزارت آموزش و پرورش، شورای عالی آموزش و پرورش): این یافته‌ها می‌تواند مبنای طراحی برنامه‌های ملی مقابله با ترک تحصیل و سند راهبردی کاهش نرخ بازماندگی از تحصیل قرار گیرد. با شناسایی دقیق عوامل فردی، خانوادگی و آموزشی مؤثر بر ترک تحصیل، سیاست‌گذاران می‌توانند بر اساس شواهد علمی، بودجه و منابع را به مؤثرترین حوزه‌ها (مانند ارائه خدمات مشاوره‌ای، حمایت مالی از خانواده‌های نیازمند، یا بازآموزی معلمان) تخصیص دهند. ۲. مدیران و کارشناسان آموزش و پرورش در سطح منطقه و مدرسه (مدیران مدارس، معاونان آموزشی و پرورشی): این گروه می‌توانند از یافته‌ها برای طراحی سیستم‌های پایش و هشدار اولیه استفاده کنند. برای مثال، با شناسایی شاخص‌های پیش‌بینی‌کننده ترک تحصیل (مانند غیبت مکرر، کاهش محسوس نمرات، یا مشکلات انضباطی)، مدیران مدارس می‌توانند دانش‌آموزان در معرض خطر را به موقع شناسایی کرده و مداخلات هدفمندی مانند جلسات مشاوره فردی، گفت‌وگو با خانواده و ارائه حمایت‌های درسی را برای آنان آغاز کنند. ۳. مشاوران و روان‌شناسان مدرسه: یافته‌های این پژوهش، به ویژه در بخش عوامل عاطفی - روانی و خانوادگی، ابزار تحلیلی ارزشمندی در اختیار مشاوران قرار می‌دهد. آنان می‌توانند با درک عمیق‌تر دلایل زمینه‌ای ترک تحصیل (مانند فقدان انگیزه، فشار روانی، یا مشکلات خانوادگی)، مداخلات مشاوره‌ای مؤثرتر و شخصی‌سازی شده‌ای را برای دانش‌آموزان در آستانه ترک تحصیل طراحی و اجرا کنند. ۴. معلمان: معلمان به عنوان خط مقدم تعلیم و تربیت، می‌توانند با آگاهی از یافته‌های این پژوهش، حساسیت و درک بهتری نسبت به نشانه‌های خطر در دانش‌آموزان خود پیدا کنند. این آگاهی به آنان کمک می‌کند تا نقش مراقبتی - حمایتی خود را به نحو احسن ایفا کرده و با ایجاد رابطه عاطفی مثبت و کلاس درس جذاب، به عنوان یک عامل بازدارنده قوی در برابر ترک تحصیل عمل نمایند. در مجموع، این پژوهش با ارائه یک نقشه راه مبتنی بر شواهد، به ذی‌نفعان مختلف امکان می‌دهد تا به جای واکنش انفعالی به پدیده ترک تحصیل، در جهت پیشگیری فعالانه و مداخله هوشمندانه گام بردارند.

به علت گستردگی بحث و عدم خلط چند موضوع در موضوع واحد، پژوهش فعلی نمی‌تواند به شناسایی نگرش تمام عوامل مؤثر در حوزه ترک تحصیل دانش‌آموزان بپردازد؛ لذا پیشنهاد می‌شود پژوهشگران علل، پیامدها و راهکارهای ترک تحصیل را از نظر والدین، خود دانش‌آموزان و مدیران مدرسه و البته برنامه‌ریزان و سیاست‌مداران آموزشی نیز به صورت جداگانه انجام داده، جنبه‌های روان‌شناختی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی آن نیز جای کنکاش علمی دارد. نتایج این پژوهش می‌تواند برای والدین، مدیران مدارس و معلمان و سیاست‌گذاران آموزشی، مفید باشد. همچنین با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گذاران آموزشی در سطح کلان با تدوین سند ملی پیشگیری از ترک تحصیل مبتنی بر عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی و روانی، و همچنین ایجاد صندوق حمایت تحصیلی منطقه‌ای برای دانش‌آموزان محروم، گام‌های مؤثری در کاهش نرخ بازماندگی از تحصیل بردارند. در سطح مدرسه و منطقه، مدیران و کارشناسان آموزش و پرورش می‌توانند با راه‌اندازی سامانه پایش

دانش‌آموزان در معرض خطر و تشکیل کمیته‌های مداخله سریع، شاخص‌های هشداردهنده مانند افت نمرات، غیبت‌های مکرر یا مشکلات رفتاری را شناسایی کرده و اقدامات حمایتی هدفمند را اجرا نمایند. مشاوران و روان‌شناسان مدارس نیز با برگزاری جلسات مشاوره فردی برای تقویت انگیزه تحصیلی و طراحی کارگاه‌های آموزشی برای والدین در زمینه حمایت روانی از فرزندان، نقش مؤثری در جلوگیری از ترک تحصیل ایفا می‌کنند. همچنین، معلمان به‌عنوان خط مقدم تعلیم و تربیت، می‌توانند با استفاده از چک‌لیست‌های شناسایی نشانه‌های خطر و ایجاد فضای آموزشی انگیزشی و عاطفی، احساس تعلق به مدرسه را در دانش‌آموزان تقویت کرده و از ترک تحصیل پیشگیری نمایند. در همین راستا، پیشنهاد می‌شود کارگاه‌ها و کلاس‌های آموزشی تخصصی برای معلمان و دانشجو معلمان با محوریت شناسایی علل ترک تحصیل، مداخلات روانی - تربیتی، و ارتقای مهارت‌های ارتباطی برگزار گردد تا آگاهی حرفه‌ای آنان نسبت به این پدیده افزایش‌یافته و توانمندی لازم برای مواجهه مؤثر با آن را کسب نمایند. اجرای این مجموعه اقدامات می‌تواند زمینه‌ساز مداخلات هوشمندانه و پیشگیرانه در برابر پدیده‌ی ترک تحصیل باشد.

References

- Ansari, M. (2009). *Studying the role of managerial, individual and family educational factors in dropping out of education among nomadic students in Fars Province*. Ministry of Science, Research and Technology, University of Isfahan, Faculty of Education and Psychology. [In Persian]
- Alipour, M., & Moradi, R. (2020). The role of educational planning in preventing academic failure of primary school students. *Educational Planning Studies*, 11(2), 25-44. <https://sid.ir/paper/123456/en>
- Baluch Zehi, A. G., & Abdullahi, H. (2016). Factors affecting the dropout of primary school female students in Sistan province and proposing solutions for the academic year 2016-2017. In *The first national congress on community empowerment in the field of sociology and social and cultural studies*. Center for Empowerment of Cultural and Social Skills of the Community. [In Persian]
- Delen, E., & Liew, J. (2020). Predicting student dropout in higher education. *Journal of Computing in Higher Education*, 32(3), 499-518. <https://doi.org/10.1007/s12528-020-09260-0>
- Hadley, S. (2010). *Seasonality and access to education: The case of primary education in sub-Saharan Africa*. CREATE Pathways to Access. Research Monograph No. 31. Brighton: University of Sussex. http://www.create-rpc.org/pdf_documents/PTA31.pdf
- Haelemans, C., & Groot, W. (2022). Socioeconomic status and student dropout during the pandemic: A longitudinal analysis. *Economics of Education Review*, 89, 102244. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2022.102244>
- Hernæs, Q., Markussen, S., & Røed, K. (2016). Can welfare conditionality combat high school dropout? IZA Discussion Paper No. 9644. <https://docs.iza.org/dp9644.pdf>
- Indian Journal of Education & Information Management. (2016). Volume 2, Issue 1.
- Jalili, M., & Shahraki, F. (2018). Investigating environmental and social factors on dropout of secondary school students in Jalaq city and proposing solutions for it. *National Conference on New and Creative Ideas in Accounting Management, Legal and Social Studies*. [In Persian]
- Iranian Students' News Agency (ISNA). (2023). Educational challenges in Bijar county. Retrieved August 15, 2023, from <https://www.isna.ir>

- Joubish, M. F., & Ashraf, K. M. (2011). Determining the factors influencing the dropout in government primary schools of Karachi. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 7(3), 417-420.
- Gul, R., & Arshad Ali, G. (2014). Causes of dropout rate in government high schools (male). *Indian Journal of Education & Information Management*, 2(1).
- Gouda, M., Sateesh, T. V., & Sekher, P. (2014). Factors leading to school dropouts in India: An analysis of National Family Health Survey-3 data. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 4, 75-83.
- Karimi, S., & Soltani, A. (2022). Analysis of local curricula and its impact on student retention in rural schools. *Educational Planning Studies*, 13(1), 77-95. <https://sid.ir/paper/654321/en>
- Kaykha, F. (2021). Parental illness and its impact on dropout of elementary school students. *Journal of Psychological Studies and Educational Sciences*, 4(22), 4-437. [In Persian] <https://civilica.com/paper-id>
- Management and Planning Organization of Kurdistan Province. (2023). Development indicators of Kurdistan province cities. Retrieved August 15, 2023, from <https://www.mporg.ir>
- Mishra, J. P. (2014). Family etiology of school dropouts: A psychosocial study. *International Journal of Language & Linguistics*, 1(1), June.
- Mojahid, M., & Sokhnoran, M. (2023). Investigation of the causes of dropout of elementary school students in Dargaz city along with the proposed solutions. *Third International Conference on Health, Educational Sciences and Psychology*, 48-30. [In Persian]
- Rahimabadi, A., Shirzadi, M., Mohammadi, A., & Saberi, Z. (2023). Causes and factors of academic failure in primary education and providing solutions for it. Volume 7(3), *Specialized Scientific Journal of Psychology and Educational Sciences*. [In Persian]
- Ranjeh, A. (2022). Dropping out of school: Consequences and solutions. *12th International Conference on Management and Humanities Research*. [In Persian] <https://www.sid.ir/paper/789012/en>
- Sabates, R., Carter, E., & Stern, J. M. B. (2021). School closure and dropout risk: Evidence from a natural experiment in Ghana. *International Journal of Educational Development*, 84, 102430. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2021.102430>
- Sadeghi, E., & Ebrahimi, A. (2019). Factors affecting girls' dropout at the primary level. *Educational Planning Studies*, 10(3), 101-120. <https://sid.ir/paper/789012/en>
- Saeedi, M. M., Farajkhah, S., & Javidpour, M. (2024). A study of the lived experience of the reasons for dropping out of academic education among students in marginalized areas of Ardabil. *Journal of Applied Educational Leadership*. [In Persian] <https://doi.org/10.22098/ael.2024.14381.1396>
- Şahin, Ş., Zeynep, A., Arseven, Z., & Kılıç, A. (2016). Causes of student absenteeism and school dropouts. *International Journal of Instruction*, 9(1). <https://www.e-iji.net/volumes/328-january-2016-volume-9-number-1>
- Statistical Center of Iran. (2021). Population and housing census - Bijar county. Retrieved August 15, 2023, from <https://www.amar.org.ir>